

Шайра шүшпык

Тений 10 июньышто Волжский район Руш Шайра ялыште «Марий мурыо фестиваль» вашилиймаш-пайремым эртараш палемдыме. Тудо кумдан палыме марий мурызо Роза Рыбакован шочмыжылан 65 ий темме кечылан пӧлеклалтеш. Тылеч ончычат Розан 50, 55 илаш лӱмгечыжым шочмо ялыштыже, школыштыжо эртареныт. Ты шарнымаш кечым эртарыме пашаште тӱнгалтышым ыштыше кокла гыч иктыже — Зоя Михайловна Новикова. Тудо ўмыржӧ мучко Нурмучаш Шайра школышто (чаманен каласыман, таче тиде школ петырнен) марий йылмым да литературым туныктен. Ты шонымаш кузе шочын да умбакыже кузе паша каен, тидын нерген шкеже каласкала.

Шочмо калыкнан виян толмо корныжым, историйжым шергалына гын, кутешнен каласен кертлына: Марий кундемна курымласе талешке, шанчызе-влак дене, талантан түрлӧ лӱмлӧ еҥже дене чаплана. Кажне кундем шкешотан, мо дене гынат ойыртемалтеш.

Морко район, мутат уке, марий сылнымутлан негызым пыштен да шуко поэт, прозаик, артист, шанчызе-влакым шочтыктен. Валентин Колумбын лӱмжӧ мемнан элыште веле огыл, йот эллантат палыме. Тудым калык ок мондо, кутыжанышат тӱткылыкым ойыра: Болак-сола ялысе школ ончылан сылне паркым калыпштарыме, чапкӱм шогалтыме, Йошкар-Олаште рӱдер-тоштер тудын лӱмжым нумалеш. Тидыже мемнам, лудшо-влакым куандара, поэзий деке шӱманда.

А.Александров-Арсак, Р.Рыбакова да
В.Очетов (шола гыч шурлашкы) М.Шкетан
лўмеш театрыште мурат. 1966.

возен колтыммо «Куку ўжеш» (чын вуймутшо «Молан огыл шокто гармонным») муро савыкталтын ыле, мутшо ден семке пале огыл маннын серыме. Тидым Вячеслав Васильевич Очетов ачаке возен маннын рашемдлын.

Розам шарныктен, виан, яндарын, йонтылын мурыммо йўкшō радио дене йонтаттеш, каже енын шўм-чонжым аватта. Виан йўкан манлына гынат, йонтылын оглына лий. Тунам йўкым виандыше нимогай аппаратурат лийын огыл. Тудлан пўртўсак сын-кун моторлыкым да онтыр гай чапле йўкым пōлеклен. 1960-шо ийланште Роза кас кавасе Чолга шўдыр гаяк волгаттын. Радио дене кок мурыжым диктоватлен (строка дене) возыктеныт. Шарнем, ачам, Михаил Николаевич Николаев, Пўнчысола гыч, мураш пен йōрата ыле (сар жапыште запевал лийын), кок мурыге возыктыш.

Марисола маныт гын, вигак Йыван Кырла ушеш возеш. Тудым эсогыл США-штат палат. Кō ок пале Волжский районисо Корамас кундемын чолга ўдыржō Рансия Даниловам.?

А Шайра кундемлым 1960-1970-ше ийланште Роза Рыбакова виан йўкшō, сшыне мурыж дене чапландарен. Таклан огыл тудым Шайра кундемлын шўшпыкшō маныт. Шайра кундем кум енын лўмжō дене ойыраш лийдымын кылдаттын: Василий Очетов, Алексей Александров-Арсак, Роза Рыбакова. Нине талантан ен-влакым Шайраште веле огыл, республик мурко палат, пагалат, поро мут дене шарнат, поснак кутурак ийтотан-влак. А самырык тукым нуным паламо? Тиде йодлын, очыни, шу-кыштым тургыжландара.

Теве 2011 ий 18 февралыште лекше «Суртпече» газетыште Венера Большакован

— Башке карандаш ден тетрадным нал, Роза Рыбакован мурым-жым возыктат, семизмат тунамак туньктат, — мане.

Пачаш-пачаш каласыме шомак-влакым түрыс возен шуктышна: «Көн пелашыже лият, каласе», «Аваем, ит вурсо, ит шылтале». Ачам кок мурште наизуст тунеме да эре муралше. Чынак, Розан мурым-жым рвезыктат, илалшыктат чотак йöратеныт, кызытат йöратат. «Шайра кундем» муршко Шайран гимнлыкыже савырнен. Кеч-могай мероприятий але йыргенке пайрем үстел йыр погынымеке, тиде муро дене мучашлат. Мемнан дене веле огыл, вес районлаштат йöратен шарнат.

Ик случай ушеш возеш школышто аттестацийлан пеш ямдылат-там. Открытый урокым да ик мероприятием ончыктыман. Түрлө шоньманш ушыш пура. Мом тутайым онайым да öрыктарышым ончыкташ? Ик кечын мöнтыштö «Юл ўжара» свежа газетым (кызыт «Юл увер» райгазет) лудын шинчымем годым «Шарнеда мо Розам» статья шинчашкем перныш. «Мо тиде Роза Рыбаковак огыл дыр», — шонаттышым. Писын гына статьям шерлен лектым, уэш-пачаш лудым. Öрат веле: Звенигово гыч Корамасын кайыше сўан машинам сўанмарий шогалта, сўан калыккан умшктара да ик минут шлыш шогаш кўшта. Тудак варажым статьям возен. Вытак ушыш волгенче гай шоньманш выктаралте: шарнымаш касым эртараш. Вет шке жапыштыже наранта кап-кылан, чолта мотор ўдыр, Шайра кундемлым чапландарен, Чолта шўдыр гай волгалтын. Молян тудо йöрышаш?

Мый шкеже ўмырем мучко Нуршайра школышто марий йытмым да литературым туньктенам. Тунамак йоча-влаккан заданийым пуышым: Роза Рыбакова нерген ковада, авада, ачада деч йодлыштын возен кондыза, сценарийым возена, районный открытый мероприятиште молын ончыктена. Рангеме: Розам ял калык монден огыл. Тынар шарнымашым возен кондышт, пырдыгазетлыш чылажак лыш пура, фотокартычкымат муыныт. Кутемдаш пуышна. Тиде пашалан чылан рўжте пижна. Школ директорат тореш лыш лий.

Розан мурен шуктыдымо муршко йонгалте. Ялшсе тале гармонист Юрий Дмитриев ден Тамара Тарасова «Молян огыл шокто гармонным», «Адакят олмалуда пелесе» мурым калыктарышт. Мурым изинскак пеш сайын палыше Екатерина Логинова радамлын каласкалыш.

— Йоча пагытшат пеш нелын эртен. Паша шукылан көра ача деч посна ончен кунтышо аваже торжарак шле. Но чулым ўдыр сомшым шуктен, Лидук шўжаржымат ончаш полшен. Художественный самодеятельностьшто тале муршо шле. Яллесе клублашке лектын, чапле концертым ончыктеныт. Розан мурымжым калык, совым рўжте кырен, уэш-пачаш йодын. Изиж годьмак Розан йўкшö пеш чарга, йонгалтыше шле. Йонкар-Олаште пашам штышмык годьмат Курчак театрым эре конда шле. Ме тудым пеш йöратенна. Эн чотишо Йогор кочаже

чамана ыле. Ала-молан ўмыржō веле кўчлык лие, — тыге чон коржын, шинчаўд йōре шарнаттыш Екатерина Петровна. Тиде кас Розан 50 ияш юбилейжылан пōлеклаттын ыле.

Эше ик случай ушыш пура. Марий йылым туньктышо-влак Сотнур кыдалаш школын погынышна. В.В.Печникова «Шочмо кундем — чон шепка» открытй мероприятийым ончыктыш. Кундемнан лўмлō енге-влак нерген ойлыш. Уна-влак коклаште А.А.Александров-Арсакат ыле. Тудо ятыр сай шомакым каласыш. Иктештен ойлымо годым изиш брынак пелештыным.

— Меат Нуршайра школыште Роза Рыбакован 50 ияш юбилейжылан пōлеклаттыш мероприятийым эртарышна, шарныман-влакым чумлырышна. А вет теже нигō дечат келгын илышыжым паледа, секрет огыл гын, молан калыкнаже палышаш огыл. Вет Шайра-влакше тачысе кечыланат кутешнен, йōратен ойлат.

Звенигово вел сўан эртыме нерген статьяма ушештарыным.

— Тидын нерген ятыр шонкаленам да... — шинчаончалтышыже окнашке виктаралте, келгын шўлаттыш. Такным тудо нигунамат, шонаттыде, вашмутым вашке пуэм да утлем маншыла писын ойлен огыл. Корно денат шинчаончалтыным ўлыкрак ыштен, келте шонманыж дене онкеден. Тидым шуко гана ужалтын.

Школ гыч лекмеке, мōнтō корнышто эржынак пелештыш.

— Ну, Зоя Михайловна, турлышо чонем чотак пудыратышыч. Мынар гана руткам кидыпкем налын возаш шинчланам. Шўмем ала-можо ишен, кидем велаттын, чон пустанмыла веле чучын. Кушеч тўналаш, вуй шуко тўрлō шоньмаш дене вўдылаттын, кож ситыдымыла чучешат, уремлыш лектын, кокла могырыш онкеденам, — пуйто мутшат пытыш, эржын шўлаттыш.

Чеверласен, корем тайыл йолгорно дене Шайрамбак вашкыде онкышо. Молан ойлыным, сусыр верыш шинчалым шаваттыным вет, маньнат шонаттыным, бкынышыма.

Икана Алексей Александрович «Ончыко» журналым пуртен пуыш (редакций гыч тудын гыч налам ыле).

— Михайловна, ынде вурсен от керт. «Роза» повесть савыкталте, на луд. Возаш тўналыма, мут-влак велаттыт да велаттыт, — йонтыдын пелештыш. Чурийыштыже шыргыжалме палдырыныш.

Повестым лудын, ятыр жап шонкаленам. Чынак, шонаш тарагыше повесть. Розан илышыже кузе тыге пўртўс дене кыдалтын, брат веле. Журналым кид гыч кидыш налыныт, мōnten мыланем логалын огыл. Жап эртен, Розан 55 ияш лўмтечыжым Нуршайра кулутр пōртын директоржо Игорь Николасвич Чернов палемдаш кумыланге. Материалым пырля иктеш чумлырышна. Школышто возымо сценарийлыш шар-тыным пуртышна. Йошкар-Ола гыч Розан Радомир эргыжым ешыжге, Лидук шўжаржым, Корамас гыч Соня кокажым, Алексей Алек-

Р.Рыбакован 60 өлкө дүмтөчүлүк шөккө алыштыкка калемдике годым, 2007.

сандров-Арсакым үжүктүш. Залын воктен ялла гычат лынак погы-
нылт. Ваншайманым чолга, чулым организатор Алевтина Егоровна
моштен бүдүш.

Кутурак ийтотан-влак, школышто пырля туемше йолташыже-
влак, сценын күзен, шокшент, кумшын каласкалышт. «Юл ўжара»
газетын редакторжо Зоя Кудряшова пайремлан пеш куту пөлекым
лыттен: мурзыштан почеламут конкурсым увертарен ыле. 50 утла по-
челамут газет страницеш савыктаптын. Лидия Алпасва Роза кокажлан
пөлеклаттше почеламутшым лудо. В.Новиковын «Калык ок мондо»
почеламутшым Надежда Эшмеева йонтаттарыш. Мутат уке, А.Алек-
сандров-Арсакын сценын күзлмекыже, залыште шына чонештымы-
мат колаш лиеш ыле, очлыни. Тымлык-тымлык лие. Кутун шүлалтан тош-
тде, түткын эскерен шинчлышт. Ончыч вуйжым саваттен, толшо-влак-
лан таум каласыш. Чурийлытыже тургыжланымаш палынак шижалте.
Розалан пөлеккыме почеламутшым наизусть каласыш. Чоным тарва-
тыше сынылмут йогынко кажын кумштылым налс. В.Ф.Жарков ден
А.Ю.Отвагин Розалан мурым шочыктенлыт, брат все.

Варакым Радомыр мутым налс (рушла ойлыш):

— Тыге шокшын ваншайыда манын шымат шоно, авамым тыге

Йӱратымда, пагатымда чотак ӱрӱктарыш, кумшытем неле, чонем куандарыш, — манят, кидишым онгышкыжко пыштен, вуйым савалтен тауштыш. Пелашыжат, йочажым (Розан уныкажым) пеленже шогалтен, таум каласыш.

Иктешлен каласаш гын, шӱм-чоным авалтыше шомак-влак йонгышт. Куанжат, шинчавӱдшат иктеш лие.

Калык зал гыч лектын каяш ыш вашке. Вара шочмо суртышкыжко вошышна, олмашужо-влакат аралаттыныт. Кожлашке, йӱратыме верышкыжко вошышна, Чикитук памашыш пурлышна. Игорь Черновын коваже (Екатерина Чернова) тӱрлым шарнатлыш. Тушкак Г.Н.Степанова ушыш:

— Роза авамын кресӱдыржӱ ыле. Ола гыч каяне толмыктылан курык вуй гыч Ӱлкутырыш «Кресавай! Мый толынам, мемнан дек кӱзӱ» манын шуйдарен кычмыралеш ыле. А яндар йӱзшӱ кожла мучко толкын гай йонгалт эрта ыле. «Розамын йӱзшӱ шергылтеш, кайышан», манын, марий тувырым чнен онкылеш ыле. Роза шкежат марий тувырым чыш йӱратен.

Ял калык уна-влакым мӱнтыш налын каяш тӱнале. Радомырым ешыжте Йонкар-Олаш ыш колто. Тиде шарнымаш кас ял калыкын шӱмеш ӱмыренлан колын.

Икмыняр ий гыч А.Александров-Арсака 70 иеш лӱмгечыж вашеш «Роза» лӱман чапле сборникым савыктыш. Книгам пеш писын налын пытарлышт, калык коклашке шарлыш. Тиде книга чапкӱ семын лийын кодо.

Шайра талант ок йом манын ӱшанен илена. Розан творческий корныжым тошышыно Марий Элӱн сулло артистше, Э.Сапаев лӱмеш опер да балет театрын солистше Олег Логинов, «Марий Эл» ансамблӱн ончыжко куштызыжко, тале гармоньчо Виктор Константинов дене кутешнена.

Курчак театрыште тӱнгалтыш ончылым ыштыше Людмила Степанова, Нуршайра култур пӱртым вуйлатыше Геннадий Лебедев, Шайра калыкын йӱратыме гармонистше Юрий Дмитриев мыланна куту ӱшаным сӱрат. Ӱшанле алмаштыш лийыт манын шонена. Творческий пашант умен, тӱвырген шогыжко.

Зоя НОВИКОВА

Сотнур, Волжский район.